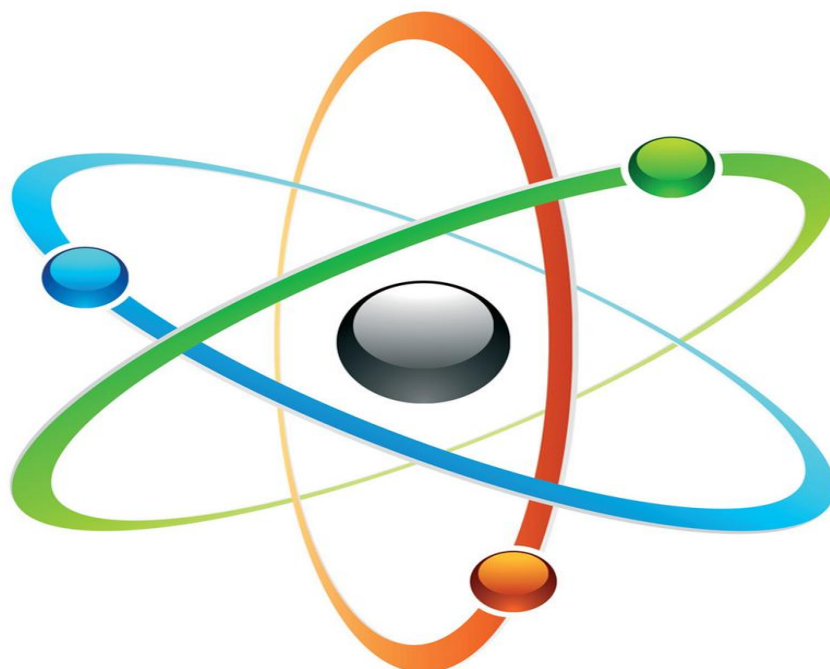

**PISA XALQARO BAHOLASH DASTURI ASOSIDA O‘QUVCHILARNING
TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH
MODELI**

Andijon– 2025

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TALIMI
VAZIRLIGI

Norova.N.N
*Andijon viloyati Pedagogik mahorat
markazi “Pedagogika va psixologiya,
talim texnologiyalari” kafedrası
katta o‘qituvchisi*

PISA

Xalqaro baholash dasturi asosida o‘quvchilarning tayanch kompetensiyalarini
shakllantirish mavzusida

METODIK TAVSIYA

ANDIJON – 2025

Tuzuvchi:

Norova N.N

Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi
“Pedagogika va psixologiya, ta’lim
texnologiyalari” kafedrası katta o’qituvchisi

Taqrizchilar:

Q.M Azizova

Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi
“Pedagogika va psixologiya, ta’lim
texnologiyalari” kafedrası mudiri (phd).,
dotsent

M. Kuychiyeva

Andijon viloyati Pedagogik mahorat
markazi “Aniq va tabiiy fanlar” kafedrası
mudiri (phd)., dotsent

ANNOTATSIYA

Globallashuv jarayonlari tobora chuqurlashib borayotgan transformatsion davrda jahondagi ta'lim tizimi ijtimoiy jarayonlardan kelib chiqqan holda shiddat bilan rivojlanishni taqozo etmoqda. Ta'lim orqali esa jamiyatda kelajakdagi vazifalarni bajarishga qodir bo'lgan yangi avlod shakllantiriladi. Dunyoda ta'lim sifati, saviyasi va darajasini aniqlab beruvchi PISA* (O'quvchilarning ta'limdagi yutuqlarini baholash xalqaro dasturi), PIRLS** (Matnni o'qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro dastur), TIMSS*** (Maktabda matematika va aniq fanlar sifatini tadqiq qiluvchi xalqaro monitoring) kabi qator xalqaro dasturlar mavjud bo'lib, ular rivojlangan davlatlardagi ta'lim sifatini yanada oshirishdagi asosiy mezon sifatida keng qo'llanilib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmonida O'zbekiston Respublikasining 2030 yilga kelib PISA Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish belgilab qo'yilgan. Mazkur Farmonga asosan xalq ta'limi tizimining strategik maqsadlari rejalashtirilgan bo'lib, ular: umumta'lim tizimida iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi, ilg'or xalqaro tajriba va jamiyatning zamonaviy talablariga muvofiq sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratish; inson kapitalini mehnat bozorida va umuman mamlakatda o'quvchining raqobatbardoshlik darajasini belgilovchi asosiy omil sifatida rivojlantirish belgilangan.

Respublika Prezidenti Farmoni bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»ning bevosita uchinchi bobida «...xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro dasturlarni tashkil etish maqsadida o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo'naltirilgan PISA umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish» alohida ta'kidlab o'tilgan. Shuningdek, mazkur konsepsiya asosida «o'quv muddatlarini o'zgartirmagan holda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish kompetentligini kengaytirishni ta'minlovchi zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish»ga muhim e'tibor qaratilgan. Ta'lim tizimining mazmunini sifat jihatdan yangilash, shuningdek, malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishda «ta'lim berishga kompetentlik hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asoslarini egallashni ko'zda tutgan holda pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash markazlari faoliyatini qayta ko'rib chiqish» ko'rsatib o'tilgan.

KIRISH

PISA xalqaro baholash dasturi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda 997-sonli qarori bilan amaliyotga tatbiq etildi va O'zbekiston Respublikasi 2021 yildan buyon mazkur baholash dasturida ilk ishtirokini boshlaydi. Mavzu xalq ta'limi tizimiga yangi joriy etilganligi uchun bevosita mazkur mavzuga oid yakunlangan ilmiy ishlar hozirda mavjud emas. PISA baholash dasturiga oid ilmiy adabiyotlar Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot tashkilotining internet tarmog'i – (<http://www.oecd.org>), tashkilotning rasmiy hisobotlari hamda xabarnomalarida o'z ifodasini topgan. Shuningdek, mazkur dasturda ekspert bo'lib faoliyat ko'rsatadigan olimlarning ilmiy maqolalari, ommaviy axborot vositalaridagi ilmiy-ommabop ko'rsatuvlari orqali tadqiq qilingan. PISA baholash dasturida ishtirok etuvchi davlatlarda tegishli davlat ta'lim muassasalari, ilmiy dastur institutlari, markazlari dasturga tayyorgarlik, o'tkazish va natijalari bo'yicha barcha tashkiliy ishlar yuzasidan ma'sul bo'ladi va keng ommaga o'zlarining internet sahifalarida barcha ma'lumotlar, hisobotlar, uslubiy qo'llanmalar va dasturga oid barcha yangiliklarni berib boradi. Ilmiy tadqiqotlar zahirasi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini, shuningdek kompetentlik, kasbiy va amaliy kompetensiyalar, o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalariga bag'ishlangan qator ishlarni sanab o'tish mumkin. Jumladan, respublika olimlaridan U.Inoyatov, B.Xodjayev, M.Vahobov, O.Qo'ysinov, Y.Asadov, N.Turdiyev, D.M.Mamatqulov hamda J.E.Usarov ishlarida o'z aksini topgan va ularning tadqiqot ishlarida maktab o'quvchilarida ijodiy faoliyat ko'nikmalari hamda malakalarni shakllantirish, mustaqil fikrlash va bilish faolligini oshirishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq qilingan. Ta'limda o'quv topshiriqlari masalasi U.J.Sodiqov, N.R.Gaybullayev, G.Goibnazarova va M.Barakayev, xorijiy oliy ta'lim muassasalarida sifat va raqobatbardoshlikni ta'minlash yo'llari P.M.Lutfullayev va boshqalarning izlanishlarida tadqiq etilgan. Umumiy o'rta ta'lim maktablarini zamonaviy axborot kommunikatsiyalari (kompyuter, modem, proyektor) va internet tarmog'iga ulanganligi, PISA xalqaro baholash dasturida ishtirok etishga tayyorgarlik faqatgina maqsadli guruhlar uchun bo'lmay, balki maktabdagi to'liq o'quv jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning qobiliyati va iqtidorlarini quyi sinflardan boshlab aniqlash, rivojlantirish va shu asosda o'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro baholash dasturlari va tanlovlarida ishtirok etishini ta'minlash dasturlarini ishlab chiqish zarurati tug'iladi. Bu o'z navbatida xalqaro dastur natijalariga asoslangan holda o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari hamda o'quv adabiyotlari mazmuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritishni taqozo etadi.

Mazkur o'quv dasturlari asosida o'quv mashg'ulotlarining metodik-didaktik yondashuvi tubdan ko'rib chiqiladi. Mazkur xalqaro dasturda ishtirok etish PISA baholash dasturi yo'nalishidagi savollar milliy bazasini yaratish va o'quv dasturlariga integratsiya qilishni taqozo etadi. O'quv jarayonining sifatini baholash, o'quvchilarning baholash tizimi, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni baholashga qaratilgan sinov va imtihonlarining tatbiq etishiga turtki bo'ladi.

PISA baholash dasturi yo'nalishidagi savollarni o'zida mujassam etgan o'quv dasturlari asosida qo'shimcha metodik qo'llanma va adabiyotlar yaratish o'z navbatida mazkur dasturning tub mohiyati, mazmuni, ta'lim siyosati bilan bog'liqlikni ko'rsatib o'tadi. O'zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining mazkur qarori asosida Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri, viloyat markazlari, har bir tuman (shahar)da PISA va TALIS xalqaro dasturlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan tayanch dastur maktablarni tashkil etish belgilab o'tilgan. O'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro baholash dasturlari va tanlovlarida munosib ishtirok etishni ta'minlash maqsadida vazirlikning tarkibiy (Respublika ta'lim markazi, O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazlari kabi) bo'linmalarining imkoniyatlaridan samarali foydalanishni yo'lga qo'yish, zaruriyatga qarab tegishli bo'limlarning vazifalarini qayta ko'rib chiqish vazifalari yuklatildi. Mazkur qaror bilan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga bir qator vazifalar qo'yildi. Jumladan, pedagog kadrlarni tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida o'qitish metodikasi va dasturlarini PISA xalqaro baholash dasturi talablariga moslashtirish; xalqaro dasturlar yo'nalishidagi fanlar bo'yicha mutaxassislar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari, malaka oshirish va qayta tayyorlash markazlarining o'quv dasturlariga xalqaro dastur natijalariga asoslangan holda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritib borish shular jumlasidandir.

Ta'lim sifatini baholash xalqaro dasturlarida ishtirok etish O'zbekistonga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- dasturlarda olingan natijalar mamlakatdagi ta'lim sifati va uning xalqaro standartlarni hisobga olgan holda egallangan o'rni to'g'risida xulosalar chiqarish imkonini beradi;

- milliy ta'lim tizimini isloh qilish, ta'lim mazmunini, pedagog kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish dasturlarini takomillashtirish hamda mutaxassislar tomonidan darsliklarning yangi avlodini yaratishda qo'llaniladi;

- xalqaro dasturlar ta'lim sohasidagi milliy dasturlarni sifatli o'tkazishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;

- O'zbekistonda turli tashkilotlarning yetakchi mutaxassislarini jalb qilgan holda xalqaro dasturlarda ishtirok etish orqali mahalliy mutaxassislarda monitoring dasturlarini o'tkazish madaniyati rivojlanadi, ta'lim sifatini baholashning xalqaro

standartlarga moslashuviga olib keladi;

- milliy ta'lim sifatini baholashdagi nazorat materiallarini xalqaro dasturlarda qo'llaniladigan nazorat materiallari sifati darajasida ishlab chiqarish imkonini beradi.

Shuningdek, mazkur dasturda ishtirok etish pedagogik dasturlarda solishtirma dasturlarning rivojlanishiga turtki bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, xalqaro miqyosda ishlatiladigan atamalar keng joriy etiladi. Dastur natijalari albatta iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy sohalarda kadrlar masalasida uzoqni o'ylab qilinadigan rejalarni tuzishda katta ma'lumotlar bazasini yaratilishiga sabab bo'ladi. O'zbekistonning PISA baholash dasturida ilk bor ishtirok etayotganligi o'z navbatida maktab o'qituvchilari va o'quvchilariga mazkur dasturning mazmun-mohiyati, nazorat-sinov instrumentlari haqida tizimli malaka oshirish zaruriyatini tug'diradi va bu dasturda yuqori natijalar bilan ishtirok etishda muhim omil hisoblanadi. PISA xalqaro baholash dasturining asosiy maqsadi rasman quyidagicha qo'yilgan: 15 yoshli o'quvchilarning ilm-fan, jamiyat talablariga javob berishi qanday holatda? Baholash dasturining bosh maqsadi esa, o'quvchilarning maktabda o'rganayotgan bilimlari kundalik hayotda qo'llay olishi qanday holatda ekanligini aniqlashdan iborat.

PISA baholash dasturining vazifasi unda ishtirok etuvchi davlatlar, ta'limga mas'ul vazirlik va idoralarining oldida turgan quyidagi savollarga javob topishida yetarli ma'lumotlar bilan ta'minlashdan iboratdir:

- o'quvchilar majburiy ta'lim so'ngida demokratik jamiyatda faol fuqarolik rolini olishga yetarli tayyorlanganmi?

- o'quvchilar o'z g'oya va tasavvurlarini tahlil qilish, asoslash va shular asosida muloqot qila olish ko'nikmasiga egami?

- o'quvchilar hozirgi mehnat bozori talablari asosida maktabda ta'lim olayaptimi?

- o'quvchilar «butun hayot davomida o'qish» talablariga javob beradimi?.

Davlat va jamiyat talablari blogida davlat ta'lim standartlarida o'quvchilarning tayanch kompetensiyalari shakllanish jarayonining me'yoriy talablari belgilab berilgan. Mazkur blokda davlat ta'lim standartlarining kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllanganligi tekshiriladi.

PISA xalqaro baholash dasturining yillar bo'yicha taqsimoti

Tayanch kompetensiyalar	Baholash dasturlari o'tkaziladigan yillar							
	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018	2021
O'qish								
Matematika								
Tabiiy fanlar								
 Dasturda asosiy tayanch kompetensiyalar								
 dasturdagi tayanch kompetensiyalar								

Xalqaro adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, "kompetensiya" tushunchasi bo'yicha yagona atama mavjud emas. N.Norris (N.Norris) bu holatni "nazariy betartiblik" deb ataydi va bu xalqaro hamda milliy solishtirma dasturlarda turli tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Kompetensiya atamasi boshqa kategoriyalar, xususan «bilim», «malaka» va boshqa kategoriyalarga nisbatan murakkab konstruksiyaga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Atamaning murakkabligi esa bir vaqtning o'zida shaxsiyat kategoriyasi sifatida qaralishi va turli fan sohalarida shuningdek turli davlatlarda turlicha talqin etilishida.

G.Vaynert (G.Weinert) atamani quyidagicha ta'riflaydi: "kompetensiya – shaxsda mavjud yoki o'rganib olish kognitiv qobiliyati va ko'nikmasi bo'lib, ma'lum muammoni yechish, shu muammoni yechishdagi motivatsional, volitional va ijtimoiy tayyorgarlik, qobiliyat hisoblanib, muammo yechimlarini turli variantlarda muvaffaqiyatli va javobgarlikni his qilgan holda foydalana olishi hisoblanadi".

PISA xalqaro baholash dasturining tanqidiy jihatlari. Ma'lumki, PISA ta'lim, iqtisodiyot, siyosat va ijtimoiy sohalarga oid dastur hisoblanadi. Dastur qiyosiy taqqoslash yordamida davlatlarning maktab ta'lim tizimi oldida turgan ko'plab muammolarni yechimini topishga yordam berib kelmoqda, davlatlar ta'lim siyosatini yo'nalishini belgilash, davlatlarda mutaxassislar tayyorlash, iqtisodiyot sohasini rejalashtirishda asosiy ma'lumotlar bazasi vazifasini o'tamoqda. Dastur natijalari turli ilmiy-dastur sohalari nuqtai-nazaridan tahlil qilinib kelinmoqda. Jumladan, ta'lim siyosati, ta'limni moliyalashtirish, o'quv jarayonlarining tashkil etilishi, o'qituvchilarning malakasini oshirish, o'quvchilarning ota-onalarini ta'lim tizimiga ta'siri va hok.

O'quvchilarning ijtimoiy holati va o'quvchining rivojlanishi bilan bog'liqligi va shu kabi ko'plab muhim masalalar mazkur dastur yordamida kun tartibidagi masalaga aylanib bormoqda. U o'z navbatida ta'lim sifatining yuksalishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Dasturchilar PISA xalqaro baholash dasturining sifat nazorati mexanizmi yo'qligini ta'kidlab kelishadi: dasturda ishtirok etuvchi davlatlar va xususiy sektorda faoliyat ko'rsatadigan institut (ACER Avstraliya) tomonidan o'tkaziladi va dastur natijalari IHTT ning bosmaxonasi tomonidan nashr etiladi. Dastur o'tkazuvchi IHTT mazkur dastur bo'yicha sifat nazorati mexanizmi yaratish yuzasidan ko'plab olimlar, ta'lim siyosatiga mas'ullar tomonidan ko'plab murojaatlar qilingan. Yakuniy natijalarni nashr qilishdan oldin hech qanday ekstern ekspert tomonidan taqriz so'ralmaydi. Bu esa natijalarning bir tomonlama tahlil qilingan, degan xulosa uchun asos bo'ladi. Agar ekstern taqriz olinsa, natijalarni interpretatsiya qilinsa, natijalarning xolisligini ta'minlagan bo'ladi.

Dasturning dastlabki natijalari hech qanday ommaviy axborot vositalari tomonidan oshkor etilmaydi. Bu esa IHTT ning dastur yuzasidan yagona qaror qabul qiluvchi ekanligi, keng jamoatchilikning talablari yuzasidan natijalar oshkor etilishi uzoq davom etishiga olib keladi. Shuningdek, dasturda qo'llanilgan topshiriqlar ham yetarli miqdorda keng jamoatchilikka taqdim etilmaydi. Bu esa bevosita maktab jamoatchiligi, ota-onalar va o'quv-me'yoriy hujjatlariga mas'ullar uchun qiyinchiliklar tug'diradi va faoliyatini tashkil etishda axborotlar tanqisligiga olib keladi. Ba'zi tanqidiy mualliflar fikricha, dastur topshiriqlarning oshkor qilinishi foydali hisoblanadi va ishtirokchi davlatlar ta'lim tizimini rivojlanishiga o'z vaqtida yordam beruvchi vosita hisoblanadi. Bunday fikrlar ommaviy axborot vositalari yordamida ham ilmiy jamoatchilik, pedagoglar, psixologlar va boshqa sohaning ilmiy mutaxassislarining tanqidiy fikrlari ham bayon etilib kelinmoqda.

Zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv ta'limning sifatini ta'minlaydi. Turli kompetensiyalarni o'zlashtirish ta'lim jarayonining asosiy maqsadi va natijasi hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuvda "asosiy qadriyat – bu ma'lumotlar hajmini o'zlashtirish emas, balki ularga o'zlarining maqsadlarini aniqlash, qaror qabul qilishda, odatiy va nostandart holatlarda harakat qilish imkonini beradigan ko'nikmalarga o'rgatishdir".

Ta'lim standartlarining kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilishi o'quv va o'qitish jarayonining ham maqsadi sifatida tushuniladi. Shu bilan birga, o'quv jarayoni kompetensiyani shakllantirishga yo'naltirilgan metodlar bilan xarakterlanadi va amaliyotga tatbiq etiladi.

Maktab ta'limi tizimida davlat ta'lim standartlari ta'limning mazmuniga va uning tashkil etilishiga qo'yiladigan talablarni belgilab beradi. O'z navbatida ta'lim standartlari o'quv jarayonining tashkil etish tamoyillarini belgilab beriladi. O'zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-son

qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti”ni kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan didaktik tamoyillar qay tarzda aks etganini quyidagi tahlillarimizdan ko‘rish mumkin.

O‘zbekistonda davlat ta’lim standartining maqsadi «umumiy o‘rta ta’lim tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, ma’naviy barkamol va intellektual shaxsni tarbiyalashdan iborat» deb ko‘rsatilgan. Ta’lim standartida “ta’lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasi” asosiy vazifalardan biri sifatida ko‘rsatilgan. Davlat ta’lim standartlarining 3-bobida “o‘quvchilarning fanlarni o‘rganish va ta’lim olishni davom ettirish uchun tayanch va fanlarga oid umumiy kompetensiyalarni rivojlantirishning ta’minlanganligi” muhim prinsiplardan biri sifatida ko‘rsatilgan.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan davlat va jamiyat talablari blogidan maqsad blogi shakllanadi. Mazkur modelning maqsad blogida o‘quvchilarning tayanch kompetensiyalarining shakllantirish jarayonining maqsadi quyidagicha bayon qilingan: o‘quvchilarning ilm-fan jamiyati talablariga javob beradigan, demokratik jamiyatda faol fuqaro rolini egallaydigan, o‘z g‘oya va tasavvurlarini tahlil qila oladigan va mehnat bozori talablari asosida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish. Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun ta’lim mazmuni blogida tayanch kompetensiyalarning shakllanishi qaysi ta’lim mazmuni asosida amalga oshirilishi belgilab o‘tiladi. Bular fanlararo bog‘liqlik ta’minlangan ta’lim mazmuni, PISA tadqiqotida qo‘llanilgan topshiriqlarga o‘xshash topshiriqlar mazmuni, zamonaviy axborot kommunikatsiya vositalari va internet bilan ta’minlangan va ulardan samarali, maqsadli foydalanilgan ta’lim mazmuni va tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv-metodik majmualar bilan ta’minlash.

Asosiy tayanch kompetensiyalar bir fan doirasida rivojlanmaydi, balki fanlararo aloqa orqali shakllanadi. N.Abidova didaktikada fanlararo aloqadorlik tushunchasini “o‘quvchilarning bilimlari, ko‘nikmalari, malakalari, faoliyat usullari, shuningdek, bilimlarni uzatish shakllari, metodlari va yo‘llari o‘rtasidagi o‘zaro aloqani o‘z ichiga oladi” deb tavsiflaydi. Shuningdek, “amaliy topshiriqlarni bajarishga yo‘naltirilgan faoliyatga qo‘shilar ekan, bilimlar sezilarli darajada o‘zgaradi”. O‘quv jarayonida bilimlarni o‘zlashtirish jarayonining samaradorligi “ularni o‘rganishga qaratilgan faoliyat xarakteriga bog‘liq bo‘ladi”. V.N.Fedorova ilmiy-tadqiqotlarida fanlararo aloqadorlikni amalga oshirish shartining kiritilishi “o‘quvchilar bilimlarining ilmiyligi, tizimlilikini, bilish qobiliyatlari va qiziqishlarining rivojlanishini ta’minlaydi, ya’ni boshqa didaktik tamoyillarni amalga oshishiga ko‘maklashadi”.

Asosiy tayanch kompetensiyalarning o'quv jarayonida shakllanishi va rivojlanishida topshiriqlar asosiy pedagogik shart-sharoitlardan biri hisoblanadi. Topshiriqlar ishlab chiqishda aynan bir mavzu bilan chegaralanmasdan, topshiriqlar mavzulararo va fanlararo bilimlarni o'z ichiga olgani ma'qul bo'ladi. Shu bilan birga, "ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlik qonuniyati mavjud. Obyektiv olamning bir butunligi fanlarni uzviy bog'liqlikda o'rganishni taqozo etadi". Shuningdek, fanlararo bog'liqlik "biri-ikkinchisini to'ldiradi barkamol shaxsni shakllantirish, yoshlarni hayotga tayyorlash samaradorligini oshiradi". Bir fanning turli qismlari kompetensiya tarkibiy qismi bo'lishi mumkin va tizimli ravishda yillar davomida shakllanib boradi. Misol uchun, ona tili uchun: nutq, yozish, o'qish va h.

Kompetensiyaviy yondashuvli topshiriqlar o'quvchilarning asosiy tayanch va fanga oid kompetensiyalarining shakllanishi bilan kasblarga oid identitetini shakllanishi orasida o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lib, bir qator tadqiqotlarda isbotlangan. O'quvchilar topshiriqlar bajarish orqali kelgusida egallamoqchi bo'lgan kasbga tegishli bo'lgan kompetensiyalarni rivojlantirib boradi.

Topshiriqlar orqali ma'lumotlarni tizimli qidirish, mantiqiy ketma-ketlikda topshiriqni yechishni rejalashtirish, reja asosida amalga oshirish, o'z natijalarini baholash va takomillashtirish uchun yangi ma'lumotlar ustida ishlash kabi to'liq faoliyatni amalga oshiradi. Bu esa o'quvchining o'z fikrining ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilish, topshiriqni chuqur va keng qamrovli yondashish orqali yechish, o'z fikrini kuchli tomonlarini dalillar orqali isbotlash, o'z pozitsiyasini bildirish va shuningdek, topshiriq yechimiga bo'lgan tanqidiy fikrlarni qabul qilish kabi kompetensiyalarni rivojlanishiga katta turtki bo'ladi. Bu kompetensiyalar kasbiy identitet bilan uzviy aloqaga ega holda rivojlanadi.

Kompetensiya bosqichlari belgilashda kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlari bo'yicha darajalar ko'rsatilishi kerak. Bu holda fanning didaktikasi va bu fan bo'yicha empirik tadqiqotlari asosida aniqlangan pedagogik-psixologik ma'lumotlar muhim ahamiyatga ega. Mazkur ma'lumotlar topshiriqlar majmuasini shakllantirishda, ularning tajriba sifatida sinab ko'rishda va topshiriqlarni tahlil qilishda ahamiyatga ega bo'lib, qaysi kompetensiya bosqichlarida qanday bilim, ko'nikma talab qilinishi zarurligi aniqlab olinadi. Kompetensiyaviy yondashuvli ta'lim konsepsiyalarini qo'llashning kamchiligi kompetensiyalarni o'lchashdagi murakkablikdadir.

Asosiy tayanch kompetensiyalar esa maktabda o'quv jarayonida o'rgatiladi, lekin ular o'quv rejasi bilan bog'liq emas va ma'lum fanlar doirasida chegaralangan bo'lmaydi. Asosiy tayanch kompetensiyalar bilimning mazmuni va tuzilishi, uning amaliyotda, hayotda qo'llay olishi, o'quvchilarning ma'lum jarayonlarda qo'llashi va foydalana olishiga yo'naltirilgan. Shuning uchun tadqiqotdagi topshiriqlar bitta to'g'ri javobga ega bo'lmay, balki qo'yilgan topshiriqlarga o'z fikrlarini,

tushuntirishlari va xulosalarini yozish imkoniyatini beradi. Shu o'rinda aytish mumkinki, «kompetensiya» va «tayanch kompetensiya» atamalarining ta'lim nuqtai-nazaridan tahlil qilish, shu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy-metodik ishlarning samaradorligiga katta hissa qo'shadi.

Topshiriqlar aynan bir mavzu bilan chegaralanmasdan, mavzulararo va fanlararo bilimlarni o'z ichiga olgani ma'qul. Shu bilan birga, "ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlik qonuniyati mavjud. Obyektiv olamning bir butunligi fanlarni uzviy bog'liqlikda o'rganishni taqozo etadi". Shuningdek, fanlararo bog'liqlik "biri-ikkinchisini to'ldiradi barkamol shaxsni shakllantirish, yoshlarni hayotga tayyorlash samaradorligini oshiradi." Bir fanning turli qismlari kompetensiya tarkibiy qismi bo'lishi mumkin va tizimli ravishda yillar davomida shakllanib boradi. Misol uchun, ona tili uchun: nutq, yozish, o'qish va h.Kompetensiya bosqichlari belgilashda kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlari bo'yicha darajalar ko'rsatilishi kerak. Bu holda fanning didaktikasi va bu fan bo'yicha empirik tadqiqotlari asosida aniqlangan pedagogik-psixologik ma'lumotlar muhim ahamiyatga ega. Mazkur ma'lumotlar topshiriqlar majmuasini shakllantirishda, ularning tajriba sifatida sinab ko'rishda va topshiriqlarni tahlil qilishda ahamiyatga ega bo'lib, qaysi kompetensiya bosqichlarida qanday bilim, ko'nikma talab qilinishi zarurligi aniqlab olinadi. Kompetensiyaviy yondashuvli ta'lim konsepsiyalarini qo'llashning kamchiligi kompetensiyalarni o'lchashdagi murakkablikdadir.

Asosiy tayanch kompetensiyalar esa maktabda o'quv jarayonida o'rgatiladi, lekin ular o'quv rejasi bilan bog'liq emas va ma'lum fanlar doirasida chegaralangan bo'lmaydi. Asosiy tayanch kompetensiyalar bilimning mazmuni va tuzilishi, uning amaliyotda, hayotda qo'llay olishi, o'quvchilarning ma'lum jarayonlarda qo'llashi va foydalana olishiga yo'naltirilgan. Shuning uchun tadqiqotdagi topshiriqlar bitta to'g'ri javobga ega bo'lmay, balki qo'yilgan topshiriqlarga o'z fikrlarini, tushuntirishlari va xulosalarini yozish imkoniyatini beradi.

Shu o'rinda aytish mumkinki, «kompetensiya» va «tayanch kompetensiya» atamalarining ta'lim nuqtai-nazaridan tahlil qilish, shu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy, metodik ishlarning samaradorligiga katta hissa qo'shadi.

O'quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalari shakllanishida o'quv metodik majmualarning o'rni katta. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari uchun o'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishning maqsadi ta'lim muassasalari uchun «zamonaviy fan va texnika rivojini hisobga olgan holda kompetensiyaviy yondashuv talablari asosida o'quv materiallari mazmuni va sifatini takomillashtirish hamda ushbu sohadagi ilg'or xorijiy tajribani samarali tatbiq etishdan iborat».

O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishdagi vazifalar asosan «davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malaka hamda kompetensiyalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish» ,

«o‘quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijobiy qobiliyatlarini rivojlantirish», «o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarash va global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish» etib belgilanishi kompetensiyaviy yondashuvning muhimligini ta’kidlaydi.

Mazkur umumiy talablarda o‘quv majmualarning ishlab chiqish prinsiplari keltirilgan. Jumladan, «umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining zarur hajmi berilganligi, o‘quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilganligi» prinsipi o‘quv-metodik majmualarni ishlab chiqishdagi dolzarbligini ta’kidlaydi.

O‘quv-metodik majmualarni ishlab chiqishga qo‘yiladigan talablar qismida didaktik talablar keltirilgan. Mazkur didaktik talablarning keltirilishi hozirgi kundagi muammolarning yechimi sifatida berilgan. Jumladan, «matnlar axborot berishga emas, balki o‘quv fanining mazmun-mohiyatini tushuntirish maqsadlariga xizmat qilishi», «qiziqarli, lo‘nda va hamma uchun qulay va tabaqalashtirilgan bo‘lishi», «ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik talablariga javob berishi, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi» belgilangan. Shuningdek, ta’limning «kundalik hayot va amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqligini ta’minlashga, olingan bilimlarni amaliyotga qo‘llay olish layoqatlari shakllantirilishiga, boshqa o‘quv fanlari bilan uzviy bog‘liqlikni ta’minlashga yo‘naltirilgan bo‘lishi» asosiy didaktik talab sifatida ko‘rsatib o‘tilgan.

O‘quv-metodik majmualarning rasmlar ko‘rinishidagi illustratsiyalar, xaritalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar va fotosuratlar bilan bezatilgan bo‘lishi didaktik talab sifatida aks etgan. Shuningdek, o‘quv-metodik majmualarga qo‘yilgan ilmiy-metodik talablarda «fan-texnikaning so‘nggi yutuqlarini o‘zida aks ettirishi», «o‘quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta’minlangan bo‘lishi», «savol va topshiriqlar aniq ifodalangan bo‘lishi» va «o‘quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, chizma chizishga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o‘tkazishga o‘rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan bo‘lishi»ga urg‘u berilgan. Ya’ni muhim talablardan biri o‘quv-metodik majmualarda kasb-hunarga yo‘naltirishga oid matnlar va rasmlar, izohli lug‘at, texnik ijodkorlik va mantiqiy tafakkurni o‘stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish yuzasidan topshiriqlarni qamrab olgan bo‘lishi lozim.

Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, o‘quv-metodik majmualar yaratishdagi asosiy talablar ham o‘quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmining bir qismi sifatida qaror bilan mustahkamlanib qo‘yilgan. O‘quv-metodik majmualarning o‘quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarining shakllanishi bilan bog‘liqligi yuzasidan tadqiqot ishlari mavjud emas.

1. O'qish kompetensiyasi o'quvchining yozma matnlarni tushunish, foydalanish, matnlardagi ma'lumotlarga o'z munosabatini bildirish, shu orqali o'z bilim, potensialini rivojlantirish va jamiyat hayotida ishtirok etish ko'nikmasi tushuniladi. .

PISA baholash dasturida o'qish tayanch kompetensiyasi uch maqsadda tekshirilib, ular quyidagilardan iborat:

1. O'qish kompetensiyasining birinchi maqsadi o'quvchilarning matnning turini aniqlash bo'lib, ulardan matndagi ma'lumotlarni izlashi, ajrata olishi, matnni qaysi darajada tushunishi va talqin qilishi, matnning mazmuni va shaklini hayotga bog'lay olishi va o'z munosabatini bildirishi tadqiq qilinadi.

2. Ikkinchi maqsad matnning shakli bo'lib, ko'pgina dasturlarda yozma matnlar (proza matnlar) tadqiq qilingan. PISA baholash dasturida esa boshqa shaklda topshiriqlar berilgan: jumladan, ro'yxat, formula, grafika, diagrammalar. Katta yoshdagilar o'z hayotiy tajribalarida turli matnlarga duch keladi. O'quvchilardan esa mazkur ko'nikmani shakllanganligini tadqiq qilish uchun turli matn shakliga oid topshiriqlar havola etiladi.

3. Uchinchisi esa matnlardan foydalana olishlilik. Bunday topshiriqlarda o'quvchilar roman, shaxsiy maktub yoki tarjimai holni shaxsiy hayotida foydala olishligi, davlat me'yoriy hujjatlari va e'lonlarni keng jamoatchilik uchun foydalana olishligiga, qo'llanma yoki hisobotni kasbiy faoliyatda va nihoyat o'quv kitobini hamda o'quv materiallarini ta'lim jarayoniga tatbiq etishi ko'nikmasi tadqiq qilinadi. Ochiq topshiriqlar. O'quv jarayonida o'qituvchining har bir o'quvchi bilan individual savol-javob qilishi vaqt nuqtayi nazaridan amalga oshirib bo'lmaydigan jarayon. Bu holda ma'lum bir sxemaga tushirilgan topshiriqlar o'qituvchi uchun qulay vosita hisoblanadi. Ochiq topshiriqlar o'quvchining bir o'zi yoki ikki kishi bo'lib yoki guruhlarda ishlash uchun qo'l keladi. Bu turdagi topshiriqlar o'quvchi uchun bir qancha usullar bilan ishlashga imkoniyat beradi. Qolipga solingan oldindan o'ylab qo'yilgan javoblar sxemasiga tushmaydi va o'quvchi topshiriq jarayonida o'zida qo'shimcha savollar, fikrlar va yangi bilimlarni izlab topishga maqsad uyg'onadi. Topshiriq o'quvchilarga nafaqat dars mashg'ulotida, balki darsdan keyingi vaqtlarda ham muvaffaqiyatga sabab bo'ladi va o'quvchilarning xotirasida qoladi. O'quvchilarga topshiriqlarni bajarish jarayonida erkinlik berilishi, o'quvchining mustaqil ishlash ko'nikmasini shakllantirish ochiq topshiriqlarning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Ochiq topshiriqlar yordamida o'quvchilar zaruriy bilimlarini qo'llash va yetarli o'ylash uchun vaqt bo'ladi. Matematika va tabiiy fanlarda bu kabi topshiriqlarni bajarish qo'l keladi. Xalqaro baholash dasturlarida qo'llaniladigan topshiriqlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ochiq topshiriqlar keng miqyosda qo'llaniladi. Ochiq topshiriqlar o'quvchilardan o'z fikrini iboralarda, to'liq gap

shaklida tuzishni talab qiladi. Ochiq topshiriqlar «o‘qish jarayoni ma’lum muammoli vaziyatlarni bajarish jarayonlarida sodir bo‘ladi» tavsiyasiga misol bo‘ladi. Ochiq topshiriqlarning eng muhim jihati «o‘quvchilar qiziqqan holda va motivatsiya bilan ochiq topshiriqlarni kichik guruhlarda bajarish jarayonida o‘zining yechimlarini boshqa guruhdoshlariga taqdim etadi va boshqalarning yechimlarini ham eshitadi. Bu orqali o‘quvchining ijtimoiy, kommunikativ kompetensiyalari shakllanib boradi».

Ochiq topshiriqlarni o‘quv jarayonida qo‘llashda va sifatli tashkil etishda o‘qituvchi tomonidan oldindan tayyorgarlik ko‘rilishi, yetarli zaruriy vositalar bo‘lishi, o‘quv soatini reglamentini to‘g‘ri rejalashtirishi va ehtimoliy konflikt holatlarini hisobga olishi talab etiladi.

Ochiq topshiriqlarni ishlab chiqishda quyidagilarga e’tibor qaratilishi o‘quvchilarda qiziqishi va motivatsiyani oshishiga xizmat qiladi:

1. Muammoli vaziyat bo‘lishi, jumladan kundalik hayotda qo‘llash mumkinligiga e’tibor berish nazariy o‘rgangan bilimlar yoki ilmiy dasturlarga bog‘langan holda bo‘lishligi.

2. O‘quvchining bilim darajasidan kelib chiqqan holda kognitiv erkinlikni ta’minlash va amalda bajarish zarur hollarda bajarish imkoniyatini ta’minlash. Hamkorlikda, kichik guruhlarda ishlash imkoniyatini yaratilishi.

1. To‘laqonli topshiriq ishlab chiqish, misol uchun bug‘ mashinalariga oid topshiriqda fanlararo topshiriqlar ham maqsadga muvofiq bo‘lib, jumladan, sanoat inqilobi, jamiyatdagi o‘zgarishlarga ta’siri (texnika taraqqiyoti va ishsizlik munosabatlari)ni bog‘lash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

2. O‘g‘il bolalar va qiz bolalar hayotiga mos jihatlarini hisobga olishlilik. Misol uchun fizika fanida nasoslarga oid topshiriq ishlab chiqishda insonning yuragi yoki avtomobil benzin nasosini misol keltirish mumkin. Qizlar bevosita insonlarga oid, o‘g‘il bolalar buyum, jismlarga oid misollarga qiziqishi mavjud bo‘ladi.

3. Kumulativ o‘rganish imkoniyati, ya’ni topshiriqni o‘quvchi tadqiq qilib bosqichma-bosqich bajarish imkoniyatini berilishi.

7. Tizimli takrorlash va asosiy bilimlarni mustahkamlash.

4. Boshqa fanlar bilan bog‘lash.

5. Xatolar orqali o‘rganish imkoniyatini berish.

6. Medialar bilan ishlash imkoniyatini berish (kompyuter, internet).

Ochiq topshiriqni matematika fanida doir quyidagi topshiriq misolida ko‘rib chiqishimiz mumkin.

Fermi topshiriqlari. Bir topshiriqning bir necha yechimga ega bo‘lgan topshiriqlar ishlab chiqishning yana bir usuli kvalitatif, grafik, yarim kvalitatif va kvantativ yechimga ega bo‘lgan topshiriqlar ishlab chiqish hisoblanadi. Fermi topshiriqlariga o‘xshash topshiriqlar shular jumlasidandir. Bunday topshiriqlarda

mazkur topshiriqqa oid oz miqdorda ma'lumotlar berilib, topshiriqning qismlari bajarilishi davomida ma'lumotlar miqdori ortib boradi (Fermi topshiriqlari namunalari 3-ilovada keltirilgan). Bunday topshiriqlarni bajarish o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, o'quv jarayoniga ham ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Fermi topshiriqlari deb bir muammo bo'yicha oldindan ma'lum bo'lmagan ma'lumotlarsiz kvantativ tarzda taxmin qilishga oid topshiriqlarga aytiladi. E.Fermi (E.Fermi) atom fizikasi bo'yicha mutaxassis bo'lib, ushbu olim ma'lumotlar kam bo'lishiga qaramasdan asosli taxmin qilish bilan mashhur bo'lgan. Shundan buyon Fermi topshiriqlari degan tushuncha fanga kirib kelgan. Misol tariqasida quyidagi topshiriqni ko'rsatish mumkin: Andijon viloyati bo'yicha xonadonlarning bir kunlik elektr energiyasiga bo'lgan ehtiyojini hisoblang. Mazkur topshiriq orqali o'quvchi viloyat aholisining soni, xonadonlar va ularning elektr energiyasiga bo'lgan kunlik ehtiyoji kabi ma'lumotlarni taxminiy o'z kuzatishlari va hayotiy tajribalari yordamida hisoblab chiqadi. Bu kabi topshiriqlar o'quvchilarning kundalik-maishiy holatlarni, o'z atrof-muhitini sinchkovlik bilan kuzatish ko'nikmalarini shakllanishiga yordam beradi.

Kompetensiyaviy yondashuvli o'quv topshiriqlari va baholash tizimi. O'qituvchi uchun topshiriqning yechimidan ko'ra, mazkur topshiriqni yechishga bo'lgan o'quvchilarning yondashuvi muhim hisoblanishi va bu o'quvchining baholanishiga asos bo'lishi, rag'batlantirilishi va o'qituvchi tomonidan metodik tavsiyalar bilan to'ldirilib borilishi kerak. Shu nuqtayi nazardan amaldagi baholash tizimi bilan davlat ta'lim standartlarining kompetensiyaviy yondashuvi bir-birini mazmunan inkor qilishini ta'kidlab o'tish lozim. Agar o'quv jarayoni kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan va shu asosida o'quv jarayoni tashkil etilar ekan, baholash tizimi ham kompetensiyaviy yondashuvga asoslanishi lozim. Odatda o'quvchining ma'lum bir kompetensiyani egallashi yohud ushbu kompetensiyaning egallash bosqichlari qanday ketayotganligi baholash maqsadga muvofiqdir. O'z navbatida maktab tizimidagi mavjud baholash tizimidagi takomillashtirilishi lozim bo'lgan jihatlaridan biri- baholash jarayonining ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinishga muhtojligidir. Sinfda barcha o'quvchilar oldida o'qituvchi tomonidan o'quvchilarning baholarini oshkora ma'lum qilinishi, o'quvchilar tomonidan faqat yaxshi baho uchun o'qishi o'z navbatida kompetensiyaviy yondashuvli o'qitish konsepsiyasiga zid hisoblanadi. Qoniqarsiz baho oluvchi o'quvchilarning fanlarga bo'lgan qiziqishining susayishi, o'quvchining ruhiyatiga salbiy ko'rsatishi ko'p dasturlarda ilmiy jihatdan isbotlangan. O'quv jarayonida baholanish birinchi darajali faoliyatga aylanishi, o'quv maqsadlarining amalga oshishiga to'sqinlik qiladi. O'smirlik davridagi bu kabi tez-tez baholanishning bir qancha salbiy jihatlari bor. O'quvchining avvalambor o'ziga va o'zining muvaffaqiyatiga ishonchi susayadi. Qoniqarsiz

bahoga o'quvchiga nisbatan yaxshi va a'lo baholarga o'qiydigan o'quvchilar o'rtasida aynan baho yuzasidan muammoli vaziyatlar vujudga keladi. Nemis xalqining «Sigirni o'lchash bilan sigir yog'li bo'lib qolmaydi» maqoli aynan o'quvchilarning ko'p baholanishiga tanqidiy nuqtayi nazaridan aytilgan. Kompetensiya atamasi mazmunidan ham baholash tizimiga bevosita tatbiq etgan holda shuni ta'kidlash lozimki, kompetensiyani egallash faqat nazariy bilim emas, balki o'sha bilimni turli holatlarda, vaziyatlarda, ma'lum shart-sharoitlarda qo'llay olishi bilan belgilanadi. O'quvchining asosiy tayanch kompetensiyani egallashida muammoli vaziyatni tushunishi, yechish usullarini rejalashtira olishi, reja asosida amalga oshirishi va o'z yechimini baholay olishi, shuningdek, shu sanab o'tilgan barcha bosqichlarni o'z xohish-irodasi bilan qilishi asosiy talablardan biridir.

PISA xalqaro baholash dasturining maqsadi ham kelgusi mutaxassislarining shaxsiy va kasbiy hayotga, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy fuqarolik pozitsiyasini shakllanishi qay darajada ekanligini tadqiq qilishdan iborat. Agar shu nuqtayi nazardan kasbiy yoki shaxsiy hayotni tahlil qilinsa ham baholash, o'z-o'zini yoki tashqaridan, to'liq bir ish qilinganda beriladi va yoki bajarilish jarayoni sifat nuqtayi nazaridan baholanadi.

Baholash tizimi samaradorligi va bu tizimning foydalanuvchilaridan biri o'quvchilarning ota-onalaridir. Hozirgi mavjud baholash tizimi o'quvchining davlat ta'lim standartlarida o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan kompetensiyalarni aks etmaydi. Ota-ona uchun ham farzandining bahosidan ko'ra qaysi qism-kompetensiyalarni egallashda kamchiliklar borligini bilish va bu kamchilikni bartaraf etish bo'yicha pedagogik tavsiyalar berish muhimroqdir. Kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlashda ta'lim, fan va ishlab chiqarishni samarali integratsiyasi davlat ta'lim standartlarini vazifalari sifatida belgilangan. Baholash tizimi ham ta'lim jarayonining bir qismi sifatida fan va ishlab chiqarishdagi baholash tizimi bilan integratsiya bo'lishi lozim. Ma'lumki, fan va ishlab chiqarishda oraliq va yakuniy natijalar shuningdek jarayonni tashkil etishning sifati baholanadi.

Maktab ta'limida baholash tizimining to'g'ri yo'lga qo'yilishi bevosita tayanch va fanga oid umumiy kompetensiyalar asosida bo'lishi maqsadga muvofiq. Ta'lim standartida malaka talablarida barcha kompetensiyalar sanab o'tilgan. O'quvchi va ota-ona uchun har bir malaka talablarining qay darajada egallanganligi haqidagi to'liq ma'lumotli baholash ko'p jihatidan foydaliroq hisoblanadi. Shu tarzda kompetensiyaviy yondashuvli baholash tizimiga o'tiladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat ta'lim standartlarida egallangan kompetensiyalarning darajasi A1, A2, B1, B2, S1 va S2 darajalarni o'z ichiga oladi. Har bir darajaning mezonlari ishlab chiqilgan. Mazkur darajalar bevosita baholash bilan mazmunan bir xil mazmunga ega. Shunday ekan, kundalik va doimiy baholash o'rniga ta'lim standartlariga muvofiq darajaviy baholash ko'p jihatdan maqsadga

muvofigdir. O'quv jarayonida baho bilimni belgilovchi aniq mezon emas, balki o'quvchilarni faollikka undovchi, rag'batlantiruvchi vositadir. O'qituvchilarni o'quvchilarni qaysi mezonlar asosida baholashi doimo bahstalab mavzu bo'lib kelgan.

O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishga qo'yiladigan talablar qismida didaktik talablar keltirilgan. Mazkur didaktik talablarning keltirilishi hozirgi kundagi muammolarning yechimi sifatida berilgan. Jumladan, «matnlar axborot berishga emas, balki o'quv fanining mazmun-mohiyatini tushuntirish maqsadlariga xizmat qilishi», «qiziqarli, lo'nda va hamma uchun qulay va tabaqalashtirilgan bo'lishi», «ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik talablariga javob berishi, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi» belgilangan. Shuningdek, ta'limning «kundalik hayot va amaliyot o'rtasidagi bog'liqligini ta'minlashga, olingan bilimlarni amaliyotga qo'llay olish layoqatlari shakllantirilishiga, boshqa o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi» asosiy didaktik talab sifatida ko'rsatib o'tilgan.

O'quv-metodik majmualarning rasmlar ko'rinishidagi illustratsiyalar, xaritalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar va fotosuratlar bilan bezatilgan bo'lishi didaktik talab sifatida aks etgan. Shuningdek, o'quv-metodik majmualarga qo'yilgan ilmiy-metodik talablarda «fan-texnikaning so'nggi yutuqlarini o'zida aks ettirishi», «o'quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta'minlangan bo'lishi», «savol va topshiriqlar aniq ifodalangan bo'lishi» va «o'quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, chizma chizishga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o'tkazishga o'rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan bo'lishi»ga urg'u berilgan. Ya'ni muhim talablardan biri o'quv-metodik majmualarda kasb-hunarga yo'naltirishga oid matnlar va rasmlar, izohli lug'at, texnik ijodkorlik va mantiqiy tafakkurni o'stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish yuzasidan topshiriqlarni qamrab olgan bo'lishi lozim.

O'quvchining fanga oid, metodik, shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyasini baholash varaqasi

№	BAHOLASH MEZONLARI	++	+	0	-	-
FANGA OID KOMPETENSIYALAR						
1	Mavjud bilimlarni ifoda etish darajasi					
2	Axborotni qidirish, maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyati					

3	Yangi bilimlarni tanib olish va kashf etishga tayyor bo'lishligi					
4	Bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga tayyorlik					
5	Fanga oid bo'lgan shungdek, guruhlararo munozarani o'tkazish qobiliyati					
6	Shaxsiy kuzatuvlaridan fanga oid tezislarni shakllantirish qobiliyati					
7	Mavjud bilimlarni va yangi ma'lumotlarni rasmiylashtirish, bayon etish					
8	Muhim fikrni, tushunchani, mantiqni anglash qobiliyati, ya'ni guruh bo'lib ishlaganda yoki loyiha ishlarida natijasi uchun hal qiluvchi bo'lgan narsani ishlab chiqish					
9	Taqdimot mundarijasini mazmunan bog'liqligiga e'tibor qaratib, ishlab chiqish					
10	Taqdimot jarayonida taqdimot mundarijasiga, reglamentiga rioya qilish					
11	Fanga oid atamalardan to'g'ri foydalanish qobiliyati					
12	Guruhlararo munozaralarni o'tkazish qobiliyati					
13	Fikrlarini, g'oyalarini boshqa auditoriyaga moslagan holda tushuntirish qobiliyati					
14	Tinglovchiga qiziqish uyg'otish qobiliyati					
Metodik kompetensiyalar						
1	Manbalarni topishning turli xil usullardan foydalanish					
2	O'quv jarayonida va maktabdan tashqarida axborot manbalarini topish					
3	Axborot manbalari va materiallarini baholash va darajalash					
4	Axborotlarni maqsadli, kontekstga mos ravishda foydalanish					

5	Vaqtdan samarali foydalanish, vaqtni rejalashtira olishi					
6	Berilgan topshiriq va vazifalarni natijaga yo‘naltirilgan holda bajarish uslubi					
7	Guruh va o‘zining natijalarini taqdimot qilishda ijodkorligi					
8	Zamonaviy, shuningdek qisman noma‘lum bo‘lgan yangi ommaviy axborot vositalaridan foydalanishga tayyorgarligi					
9	Fikr bildirish, bahslashish, savol berish, o‘z fikrini boshqalarga ishonchli, atamalardan to‘g‘ri foydalangan holda bildirish olishi					
10	Natijalarga yo‘naltirilgan, qat’iyatli taqdimot					
Shaxsiy kompetensiyalar						
1	Shaxsiy motivatsiyasi					
2	Tirishqoqlik va individual, guruhlarda ishlash xohishi					
3	Faollik va ijodkorlik					
4	Shaxsiy qobiliyatlardan samarali foydalanish					
5	O‘zining fanga oid bilimlarini qo‘llay olish qobiliyati					
6	Ishonchli va ravon bayon qilish, savol berish qobiliyati					
7	Mas’uliyat hissini rivojlantirish					
8	Tanqid qilish va tanqidni qabul qilish qobiliyati (faol, passiv)					
9	Tanqidni qabul qilish chegaralari					
10	O‘ziga bo‘lgan ishonch darajasi					
11	Guruh bo‘lib ishlashda o‘z vazifasini to‘g‘ri anglash					
12	Guruh bo‘lib ishlashda o‘z natijasining taqdimot qila olishi					

13	O‘zining fikr-mulohazalarini taqdim etish va munozara qilish tartibiga rioya qilish					
14	Guruh bo‘lib ishlashda o‘zining ishtiroki guruhning umumiy natijasiga ta’sir qilishini anglashi					
15	Qo‘shimcha vazifa va topshiriqlarni bajarishga tayyorlik					
16	O‘z natijalarini tartibli, aniq rasmiylashtirishi					
17	O‘z g‘oya, fikrlarini amalga oshirishga bo‘lgan ishonch					
18	O‘z taqdimotiga, mulohaza va fikrlariga boshqalarning qiziqishini uyg‘otish qobiliyati					
19	Imo-ishora va ritorik mahoratdan foydalanish					
20	O‘qituvchi, ota-ona va boshqa sinf a‘zolarining hissalarini ta’kidlash qobiliyati					
Ijtimoiy kompetensiyalar						
1	Boshqalarga yordam ko‘rsatishi va yordam taklif qilishi					
2	Boshqalarga va turli vaziyatlarda hamdardlik bildirish					
3	Shaxsiy qobiliyatlarni jamoaga qo‘shishga tayyorlik					
4	Muloqot qilish mahorati					
5	Jamoa, guruh, sheriklikda topshiriqlar bajarishda ijodiy, hayratlanarli g‘oya va takliflar bildirishi					
6	Savollar bilan ishlash qobiliyati					

Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, o‘quv-metodik majmualar yaratishdagi asosiy talablar ham o‘quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmining bir qismi sifatida qaror bilan mustahkamlanib qo‘yilgan. O‘quv-metodik majmualarning o‘quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarining shakllanishi bilan bog‘liqligi yuzasidan tadqiqot ishlari mavjud emas.

Baholash ta'lim tizimida, ta'lim siyosatida har doim muzokaralarga sabab bo'ladi. Ko'pgina davlatlarda, masalan PISA baholash dasturlarida yuqori natijalarga erishadigan Finlyandiya davlatida ham o'quvchilar baholanmaydi. Germaniyada esa boshlang'ich sinflarda o'quvchilar baholanmaydi. O'quvchilarning bilimni baholashga oid dasturlar bir necha yillardan buyon davom etib kelmoqda. Dasturlar natijalariga ko'ra baholarni berish adolatli emasligi, baholashda xatolarga yo'l qo'yilishi va o'quvchilarning bilim olishiga salbiy ta'sir ko'rsatishiga oid xulosalar mavjud. O'qituvchining faoliyati bevosita baholash jarayoni bilan parallel ravishda ketadi. Agar jamiyatdagi maktab haqidagi tasavvurlarni umumlashtiradigan bo'lsak, baholash doimo asosiy mavzu bo'lib kelgan. Bu esa o'z navbatida davlatning ta'lim siyosatida vosita va shu bilan birga davlat ta'lim sifatining sifat indikatori vazifasini o'taydi. Shu maqsadda o'quv yili davomida har bir ta'lim muassasida ichki va tashqi monitoring o'tkazilib boriladi. Uning natijasiga ko'ra, maktablarning reytingi, o'qituvchilar salohiyati va o'quvchilarning savodxonligi aniqlanadi. Baholash rasterlari o'qituvchi, o'quvchi va ota-ona uchun to'liq ma'lumotlarni o'zida aks ettiradi va bahoga nisbatan ko'prok funksiyaga ega bo'ladi. Baholash rasteridan namuna ilovada ko'rsatilgan. O'quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalari shakllanishida o'quv metodik majmualarning o'rni katta. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari uchun o'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishning maqsadi ta'lim muassasalari uchun «zamonaviy fan va texnika rivojini hisobga olgan holda kompetensiyaviy yondashuv talablari asosida o'quv materiallari mazmuni va sifatini takomillashtirish hamda ushbu sohadagi ilg'or xorijiy tajribani samarali tatbiq etishdan iborat».

O'quv-metodik majmualarni ishlab chiqishdagi vazifalar asosan «davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malaka hamda kompetensiyalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish» , «o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijobiy qobiliyatlarini rivojlantirish» , «o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash va global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish» etib belgilanishi kompetensiyaviy yondashuvning muhimligini ta'kidlaydi.

XULOSA

PISA xalqaro baholash dasturining asosiy markazida topshiriqlar turadi. O'quv jarayonida mazkur topshiriqlarga o'xshash topshiriqlarni joriy qilish asosiy tayanch va fanlarga oid kompetensiyalarning shakllanishining zaruriy sharti sifatida qaratiladi. Topshiriqlar bilimlarning qo'llanilishiga, fanlararo bilimlarning o'zaro integratsiyasiga, qaror qabul qilish, o'z yechimini baholash, xatolarni chamalashga qaratilgan. Dastur topshiriqlari aynan bir o'quv mashg'uloti mavzusi bilan chegaralanmaydi, balki asosiy tayanch va fanlararo kompetensiyalarni baholaydi.

Topshiriqlar jamiyat, atrof-muhit, tabiat hodisalari, texnika va texnologiya, insoniyat taraqqiyoti, salomatligi, global va kundalik hayot, zamonaviy fanlarga oid vaziyatlar, holatlar, ma'lumotlar va muammolarga bog'lagan holda ishlab chiqiladi. Misol tariqasida hozirda dolzarb bo'lgan global iqlim o'zgarishi, epidemiya, digitalizatsiya shu kabilar topshiriqlar kontekstida qo'llanilishi mumkin. O'quv mashg'ulotlarining tashkil etish bosqichlarini samarali rejalashtirishda o'quv maqsadlariga mos topshiriqlarning tanlanishi, didaktik jihatdan asoslanishi va ta'lim maqsadlariga yo'naltiruvchi didaktik vosita sifatida tanlashi o'qituvchining professional yondashuviga bog'liq bo'ladi.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'quv mashg'ulotida o'quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish uchun o'quv topshiriqlari hamda mazkur kompetensiyalarni tekshirish, o'lchash uchun nazorat topshiriqlari muhim o'rin egallaydi. O'quv-me'yoriy hujjatlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvli didaktik tamoyilga katta e'tibor berilgan va o'quv jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishning zaruriy va huquqiy me'yorlari belgilab o'tilgan. Xalqaro va milliy ta'lim tizimi standartlarini tahlili shuni ko'rsatadiki, milliy ta'lim tizimi ta'lim standartlari xalqarolashuv, globallashtirish jarayonlariga parallel ravishda o'quv-me'yoriy hujjatlarni takomillashtirib bormoqda. Ta'lim siyosatining xalqarolashuv jarayoniga o'z vaqtida munosabat ko'rsatishi, xalqaro dasturlarda ishtiroki ta'limning doimiy rivojlanishiga ta'siri kattadir.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro dasturlarda muvaffaqiyatli ishtiroki ko'p jihatdan o'quv-me'yoriy hujjatlarda aks ettirilgan talablarni bevosita maktablarda amalga oshirish jarayoni bilan bog'liqdir. O'qituvchilar uchun PISA baholash dasturida qo'llaniladigan topshiriqlarga o'xshash o'quv va sinov topshiriqlarni yaratish bo'yicha uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish baholash dasturida ishtirok etishning tayyorgarlik bosqichining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, o'quvchilarning asosiy tayanch kompetensiyalarini shakllantirish bevosita o'quv jarayonida qo'llanilayotgan topshiriqlar va ularning tuzilishi, maqsadi va mazmuniga bog'liq.

Kompetensiya atamasiga berilgan tavsiflarning tahlili asosida aytish mumkinki, PISA baholash dasturi keng pragmatik umumiy ta'limni o'z ichiga olgan dastur hisoblanadi. Ta'lim yosh avlodni dunyoqarashini orttirib, shaxsiyatini rivojlantiruvchi jarayon hisoblanadi. O'zi yashayotgan dunyoni til, tabiiy fanlarning uslub va modellari va matematika bilan bog'liqligi ta'lim mazmunining asosi hisoblanadi.

PISA baholash dasturida asosiy tayanch kompetensiyalarni o'lchash ta'limning to'liq mazmunini o'z ichiga olmaydi, balki asosiy komponentlarini qamrab oladi. PISA baholash dasturi sikllar asosida qurilgan bo'lib, har uch yilda

baholash dasturi o'tkaziladi va har safar bir asosiy tayanch kompetensiya dastur markazida bo'ladi. Olib borilgan ilmiy-pedagogik tadqiqot natijalari tahlili va yakunlariga asoslangan holda quyidagi xulosalarga kelindi:

Global o'zgarishlar davrida turli darajadagi ta'lim sifatini baholash tizimining rivojlanish tendensiyalari, ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro solishtirma dasturlarida O'zbekiston Respublikasining ishtirok etishi ta'lim tizimining salohiyatini oshirish imkoniyati sifatida qaraladi. Maktab ta'limi jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy jabhalar bilan yonma-yon isloh qilinadi va rivojlanadi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad – rivojlangan davlatlarning yutuqlari va ilg'or tajribalarini o'rgangan holda milliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirishdan iboratdir.

Inson resurslarining jamiyatdagi o'rni beqiyos bo'lib, ta'lim tizimi oldiga muhim topshiriqlarni o'z oldiga qo'yadi. O'quvchilarning aql-zakovati, tafakkuri, ongi, irodasi, ijtimoiy faolligi, uning ma'naviyati, qarashlari, axloqiy-estetik bilimlari, ichki ruhiy kechinmalari, global jarayonlarda nuqtayi nazarga ega bo'lishi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasi va mustaqil hayotga tayyorgarligi maktab ta'limi tizimi oldiga yangidan-yangi topshiriqlarni qo'ymoqda.

O'quvchilarga bilim va ko'nikmadan tashqari kompetensiyalar zarurligi xalqaro tajribada o'z ifodasini topgan. Maktab ta'lim tizimida o'rganilgan bilimlarni o'quvchilarning o'z shaxsiy, kasbiy va jamiyat hayotida qo'llay olishi PISA baholash dasturining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. PISA baholash dasturi mazkur dasturda ishtirok etuvchi davlatlar hukumatlari, ta'lim tizimiga mas'ul vazirliklar, idoralar va ta'lim dasturchilari uchun ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirish uchun chora-tadbirlarni belgilashda ahamiyati kattadir.

O'quv-me'yoriy hujjatlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvli didaktik tamoyilga katta e'tibor berilgan va o'quv jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishning zaruriy va huquqiy me'yorlari belgilab o'tilgan. Xalqaro va milliy ta'lim tizimi standartlarini tahlili shuni ko'rsatadiki, milliy ta'lim tizimi ta'lim standartlari xalqarolashuv, globallashuv jarayonlariga parallel ravishda o'quv-me'yoriy hujjatlarni takomillashtirib bormoqda. Ta'lim siyosatining xalqarolashuv jarayoniga o'z vaqtida munosabat ko'rsatishi, xalqaro dasturlarda ishtiroki ta'limning doimiy rivojlanishiga ta'siri kattadir.

Kompetensiya atamasiga berilgan tavsiflarning tahlili asosida aytish mumkinki, PISA baholash dasturi keng progmatik umumiy ta'limni o'z ichiga olgan dastur hisoblanadi. Ta'lim yosh avlodni dunyoqarashini orttirib, shaxsiyatini rivojlantiruvchi jarayon hisoblanadi. O'zi yashayotgan dunyoni til, tabiiy fanlarning uslub va modellari va matematika bilan bog'liqligi ta'lim mazmunining asosi hisoblanadi. PISA baholash dasturida asosiy tayanch kompetensiyalarni o'lchash

ta'limning to'liq mazmunini o'z ichiga olmaydi, balki asosiy komponentlarini qamrab oladi.

PISA xalqaro baholash dasturining asosiy markazida topshiriqlar turadi. O'quv jarayonida mazkur topshiriqlarga o'xshash topshiriqlarni joriy qilish asosiy tayanch va fanlarga oid kompetensiyalarning shakllanishining zaruriy sharti sifatida qaraladi. Topshiriqlar bilimlarning qo'llanilishiga, fanlararo bilimlarning o'zaro integratsiyasiga, qaror qabul qilish, o'z yechimini baholash, xatolarni chamalashga qaratilgan. Dastur topshiriqlari aynan bir o'quv mashg'uloti mavzusi bilan chegaralanmaydi, balki asosiy tayanch va fanlararo kompetensiyalarni baholaydi.

Kompetensiyaviy yondashuvli o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish ta'lim standartlarida ko'rsatilgan tayanch va fanga oid umumiy kompetensiyalarni shakllantirishda katta ahamiyatga egadir. Ta'kidlab o'tish kerakki, jahon tajribasida o'quv jarayoni va mustaqil ta'lim olish uchun ishlab chiqariladigan topshiriqlar yuzasidan muammolar mavjud va topshiriqlar ishlab chiqarish ko'p vaqt va resurs sarflanadigan faoliyat hisoblanadi. Ayrim davlatlarda ta'lim tizimidan alohida xususiy ta'limiy xizmat ko'rsatish muassasalari maktab tizimi uchun topshiriqlar ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Albatta topshiriq ishlab chiqish murakkab va kompleks vazifadir. O'zbekiston ta'lim tizimida ham topshiriqlar ishlab chiquvchi testologlar zarurligi ta'kidlanib keladi. Ta'lim tizimida shu bo'yicha amaliy va ilmiy dastur ishlarini jadallashtirish ta'lim samaradorligiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston NMIU, 2018. – B. 80.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni / O'RQ-637-son 23.09.2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni / "O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami", 2017 y., 6-son, 70-modda.
4. Zeitschrift "BEGEGNUNG – Deutsche schulische Arbeit im Ausland" // 1-2018.
5. Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rish va tashkil etish mavzusida qo'llanma // Namangan viloyat Xalq ta'limi boshqarmasi, Ta'lim sifati monitoringi bo'limi, 2019. – B. 3.
6. Xodiyev B. Iqtisodiyot va ma'naviy tarbiyaning inson manfaatlariga xizmat qilishi // "Talaba-yoshlar tarbiyasida innovatsion yondashuv: tarbiyaning yangi metodlari va unda axborot kommunikatsion texnologiyalarning o'rni" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyaning maqola va tezislar to'plami. –T : TDIU, 2018. 6-bet.
7. Sharipov Sh. O'qituvchilar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta'minlash texnologiyalari // Zamonaviy uzluksiz ta'lim muammolari: innovatsiya va istiqbollar xalqaro ilmiy konferensiyasi materiallari. –T.: TDPU, 2018. – B. 6.
8. Qo'ysinov O. Mehnat ta'limida o'quvchilar kompetensiyalarini rivojlantirish vositalari / UzPFTI to'plamlari, 2017.
9. Qo'ldoshev T., Odinayev R. Kasbiy kompetentlikni professor-o'qituvchilarda namoyon bo'lishining pedagogik-psixologik mohiyati // «Ta'lim, fan va ishlab chiqarishda intellektual salohiyatli yoshlarning o'rni» mavzusidagi yosh olimlar, magistrant va talabalarning an'anaviy respublika ilmiy amaliy konferensiya materiallari to'plami. IV qism, 2015 yil, 9-10 iyun. – B. 6.
10. Gudjons H. Intelligentes Ueben. Methoden und Strategien. Gefälligkeitsübersetzung: Intelligent practice. Methods and strategies// <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html>, 26 (2006) 138-139. – p. 13.
11. Finansovaya gramotnost. Otchet po rezultatam mejdunarodnogo issledovaniya PISA – 2018//Federalnaya slujba ponadzoru v sfere obrozovaniya i nauki ROSOBRNADZOR.
12. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi matbuot xizmati. O'zbekistonlik mutaxassislar PISA tadqiqotlariga

tayyorgarlik bo'yicha Rossiyada malaka oshirmoqda //
http://uza.uz/oz/society/zbekistonlik-mutakhassislar-pisa-tad-i-otlariga-
tayyergarlik-19-02-2019

ELEKTRON MANBALAR

1. Lucius Annaeus Seneca, <http://www.seneca-der-juengere.de/>.
2. Stratmann J., Preussler A., Kerres M. Lernerfolg und Kompetenz bewerten. Didaktische Potenziale von Portfolios in Lehr / Lernkontext // <https://www.medienpaed.com/article/view/118> , 2009. – p. 3-4.
3. PISA 2009 // <https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46619755.pdf>. – p. 9.